

en onder supranaturalisme, overeenkomstig de etymologie, de erkenning verstaan van eene orde van dingen, die objectief ligt buiten en boven de natuur en subjectief buiten het bereik van het menschelijk kenvermogen ¹³⁾. Dan echter is aan het woord zulk een ruime zin geschonken, dat het volstrekt niet meer geschikt is, om alleen die richting aan te duiden, welke hier te lande als orthodoxe tegen de moderne overstaat. De rationalisten der achttiende eeuw zouden er ongetwijfeld tegen opgekomen zijn, als men hen als loochenaars van al het supranatureele had willen voorstellen, en met de eigenlijke naturalisten, zooals Zeno, Epicurus, Lucretius uit den ouden, of Feuerbach, Czolbe, Dühring, Haeckel uit den nieuweren tijd ¹⁴⁾ in ééne klasse had willen samenvoegen. Want zij geloofden aan het bestaan van een persoonlijk God, die boven de natuur verheven was, hielden vast aan de zelfstandigheid en onsterfelijkheid der ziel, en waren van het recht en de noodzakelijkheid van den natuurlijken godsdienst ten stelligste overtuigd. Zelfs behoefde een bezonnen rationalist volgens Kant nog niet de werkelijkheid van alle bovennatuurlijke openbaring te loochenen, indien hij van hare erkenning maar niet den godsdienst zelve afhankelijk maakte ¹⁵⁾. Eerst wanneer het rationalisme tot loochening van alle bovennatuurlijke openbaring voortschrijdt en geene orde van dingen meer erkent, die van de natuur onderscheiden en boven haar verheven is, gaat het in eigenlijk naturalisme over. Tegen zulk een naturalisme hebben nu waarlijk niet alleen de zoogenaamde orthodoxen, maar zeker ook vele woordvoerders en volgelingen der moderne richting bezwaar.

Toen de moderne theologie hier te lande omstreeks het midden der vorige eeuw opkwam, kenmerkte zij zich inderdaad door haar anti-supranaturalisme, door de besliste loochening van alle openbaring en wonder. Zij zag zich door het innemen van dit negatieve standpunt verplicht, wijl de nieuwere natuur- en geschiedwetenschap naar hare meening onweerlegbaar had aangetoond, dat er van een orde der dingen buiten en boven de natuur geene sprake meer is, dat alles ook op het gebied des geestes natuurlijk toegaat en dat de tijd van het wondergeloof onherroepelijk voorbij is. De theologie moest dit voet-